

ACTINO-, forma prefixada del gr. *ακτίς, ακτινος* 'raig de llum'. D'ací cpts. com *actinòmetre* [1868, *SLitCosta, -tro*], *actinògraf*, *actinologia*, *actinoquímica*, *actinoide*, *actinomorf*, *actinòpode*. I els derivats *actínic*; *actini*, *actínia*, aquest a causa del seu aspecte brillant, com si guspiregés.

ACTITUD, de l'it. *attitudine* 'aptitud', 'positura, actitud', probablement del mateix origen que *aptitud* (V. *APTE*); el segon significat el degué pendre, en italià, per influència de *atto* 'acte' i la seva família. □ *1.ª doc.*: 1803, Bely. Que ja el cita com a terme de pintura (p. 10.17f) amb la definició «actus, motus, situs corporis»; Lab., 1839. Com a terme d'arts plàstiques ja era corrent en italià des de mitjan S. XVI (Vasari); i Carducho, el primer que l'usa a Espanya (si bé d'origen italià) dóna fe que el 1633, per més que ja s'hi hagués fet usual, era encara percebut com a mot italià. Allà el canvi de significat s'explica per influència del sinònim *atteggiamento*, derivat de *atto*.¹

¹ Etimologia que segueix essent generalment acceptada. Darrerament Migliorini, *AGI xxxii*, 118ss., surt en defensa d'una derivació d'*actus*, en un article que no ha estat al meu abast. El fet que diccionaris etimològics recents i tan prestigiosos com el d'Onions i el de Prati no adoptin l'opinió d'un home de tanta autoritat no és raó que ens obligui a revisar la idea; val a dir que Prati s'ha abstingut d'opinar oblidant-se (prudently) del mot en el seu diccionari. Cf. més dades en *DCEC*.

Actiu, actor, actual, actuar, V. acte Acubar, acubó, acubor, acubós, V. cup (CUBELL) Acudir, V. percutir Acuinar, acuinament, acundar, V. condícia Acugular, amb acocolir, V. colgar Acuit, acuitar, V. cuitar Acuítat, V. agut Aculada, acular, aculer, V. cul Aculeat, aculeiforme, aculi, V. agulla Aculivar, V. acuvilar, covil (COVAR) Acull, acüller, V. collir Aculturar, aculturació, V. cultura, culte (COLDRE) Acuminat, V. agut Acumbent, V. sucumbir Acumulació, acumulador, acumular, acumulariu, V. cúmulo

ACUNÇAR, 'arranjar amb art, polir, disposar convenientment', verb de la llengua antiga, germà de l'it. *conciare, acconciare*, del mateix significat, provinents tots dos d'un mot ll. vg. **COMPTIARE* derivat de *COMPTUS* 'adornat, elegant', pròpiament participi de *COMÈRE* 'arreglar, ornar'. □ *1.ª doc.*: fi S. XIII, Desclot.

«Com se *acunsà* hun rich moro de les muntanyes ab lo rey d'Aragó», Desclot, cap. 39. Abunden bastant els exemples en els Ss. XIV i XV: «aquests mals --- hu --- me fa de speranza partir / com no vey res que m'avanç d'una spenta / en *acunsar* nostre desliurament», Jordi de St. Jordi. Especialment es deia de l'encast de les pedres precioses: «lo lustre dels ulls, que par que sien robins *acunçats*», *Tirant*, cap. 284. En el cas següent sembla que tingui un valor com eufemístic per 'posar-se d'acord uns conspiradors, re-

voltar-se'; en la guerra contra Joan II: «si, ço que a Déu no plàcie, la dita Ciutat ere *acunsada*, sie de vostra mercès cogitar si portarie comoditat presentar-se vostra magestat ab tot lo poder davant», doc. de Lleida, a. 1464 (Lladonosa, *Montsuar*, p. XVIII). De vegades es troba *acunçar*, sigui aplicat a la cria dels ocells de caça (exemple del *Decameron* x, § 3), sigui a un acord polític: «desconsellasen al compte que no prestàs la fidelitat ne se *encunsàs* ab lo rey» (*Fi del Comte d'Urgell*, p. 8). Veg. cites més detallades en Farauto, *Misc. Fabra*, pp. 150 i 153.

És clar que aquest mot del català antic coincideix, fins a semblar calcat, amb els sentits i forma de l'italià *acconciare* i *conciare* «accomodare», «ammaestrare», «pacificare», mots que s'han mantingut en ús més o menys constant des dels orígens (Jacopone, G. Villani, Boccaccio) fins avui, encara que estiguin més o menys antiquades part de les accs. en l'una o l'altra de les formes, especialment en *conciare*; vegeu-ne també testimonis dialectals en els mapes «*rattoppare (i calzoni)*» i «*vagliare*» de l'AIS (1556, 1483). En els dialectes regionals avui està molt arrelat, sobretot en la zona alpina i en la meitat Nord del país, però també més al Sud, almenys fins als Abruzzi i més enllà (Matera, Agnone, Teramo). Pel Nord la seva àrea abraça encara de ple tot el domini reto-romànic, des de la Sobreselva, per l'Engadina (*chöntscher, -tschar* 'adobar pells'), fins al Tirol i el Friül. Cf. Ascoli, *AGI* I, 264, 496. L'etimologia **COMPTIARE*, derivat de *COMPTUS* i *COMÈRE* 'arranjar, ornamentar', ja va ser vista per Diez, *Wb.*, 366; *REW*, 2107; *ZRPb* XLII, 537, 555. Sobta una mica de veure que el mot sigui totalment estrany al gallo-romànic i a l'hispano-portuguès, mentre que es troba amb tals característiques d'evident autoctonisme fonètic en català antic, i amb una documentació que presenta els més evidents senyals genuïns. En efecte, solament va passar a França amb caràcter de manlleu, val a dir que en bon nombre de textos, molt repetidament i en molts llocs, però tots ells italianitzants (encara que se n'hi inclogui fins i tot algun de medieval com el Marco Polo), veg. *FEW* II, 991; i el mateix cal dir de les formes *aconchar, concha* i anàlogues que apareixen repetidament en el castellà dels Ss. XVI-XVII (*DCEC* I, 877, n. 3; també quelcom s. v. *aconchar*).

A desgrat d'això podem descartar rotundament la sospita que en català sigui degut a una espècie de calc del mot italià (que apunta *AlcM*). La correspondència fonètica és perfectament regular: -*MPTI-* dóna normalment *çj* italià, i no és menys normal que el seu resultat sigui *ç* català, darrere nasal. El pas de la vocal *o* davant *nç* a *u* no té tampoc res de sorprenent: mots com *unça* de *ÜNÇIA*, *junça* (al costat de *jonça*) de *JÜNÇĒA*, així com els duplicats *agrunçar, engrunçar* al costat de *engronçar, GRONXAR, arrunçar* al costat d'*ARRONSAR, escurçar* de *EX-CÛRTIARE*, *dins* de *DE-ÏNTUS, intrar* de *ÏNTRARE, vinça* al costat de *vèncer*, etc., presenten un vocalisme paral·lel i fins en part igual.

DERIV.: *Cunç* 'endreq, bon ordre, polidesa' [Mun-